

УДК 330.101.54

Доценко О.Ю.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ФОНДІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Розглянуто специфіку функціонування позабюджетних фондів, особливості формування та використання їх фінансових ресурсів. Досліджено можливість використання коштів позабюджетних фондів з метою фінансової підтримки інновацій в регіоні та державі.

Ключові слова: позабюджетні фонди, фінансові ресурси, інновації, інноваційний розвиток, ефект

The specifics of operating activity of non-budget funds, especially the formation and use their financial resources. The possibility of use of budget funds for financial support innovation in the region and state.

Keywords: non-budget funds, financial resources, innovation, innovative development, the effect

В умовах пошуку додаткових фінансових ресурсів встає гостро питання можливості використання фінансових ресурсів цільових позабюджетних фондів держави з метою фінансування інноваційного розвитку та ефективного впровадження регіональних інноваційних проектів. Необхідність створення позабюджетних фондів держави пов'язана, в першу чергу, з перерозподілом фінансових ресурсів при вирішенні найбільш важливих соціально-економічних питань. Але наявність багатьох суперечливих питань щодо діяльності державних цільових фондів та ефективного використання їх фінансових ресурсів є актуальною тематикою наукових досліджень в умовах інноваційного розвитку України.

Соціально-економічна та інноваційна трансформація в Україні потребує вирішення ряд питань відносно функціонування позабюджетних фондів, серед яких гостро постає питання законодавчого, організаційного та управлінського характеру.

Відображення проблематики функціонування позабюджетних фондів знайшло в працях українських вчених: Василик О.Д., Опарын В.М., Юрій С.І., Федосов В.М., Дем'яненко Т. М. та ін., але на сьогодні залишились нерозкриті питання щодо можливостей використання їх фінансових ресурсів з метою фінансування інноваційного розвитку в Україні та її регіонах.

Тому метою статті є визначення можливостей використання коштів позабюджетних фондів для фінансування інноваційних проектів регіону, впровадження яких приведе до підвищення якості життя населення в регіоні.

Система державних позабюджетних фондів є обов'язковим елементом державних фінансів будь-якої країни, яка характеризується особливими умовами формування та використання фінансових ресурсів, а також здійснення своєї діяльності, пов'язаної з його суспільним значенням [1].

Державні фінанси здійснюють вагомий вплив на соціально-економічні процеси суспільства шляхом фінансування заходів соціального захисту населення, підтримки національної еко-

номіки, реалізації інноваційних програм. При перерозподілі фінансових ресурсів між регіонами, галузями промисловості, юридичними та фізичними особами основну роль відіграють державний та місцеві бюджети. Але в умовах обмеженості бюджетних фінансових ресурсів для вирішення окремих загальнодержавних та регіональних програм необхідно залучати інші форми перерозподілу фінансових ресурсів, а саме використання фінансових ресурсів позабюджетних фондів. В теорії фінансів позабюджетні цільові фонди становлять окрему ланку в фінансовій системі, а саме в системі державних фінансів, мають самостійність в рамках, визначених законодавчими актами, та відокремлені від бюджетів усіх рівнів. Основна мета функціонування будь-якого позабюджетного фонду - фінансування окремих цільових завдань за рахунок коштів, які відраховуються з фізичних та юридичних осіб згідно законодавства.

Саме незалежність позабюджетних фондів від бюджету гарантує своєчасне фінансування соціальних та інших централізованих заходів. До того ж позабюджетні фонди можуть виконувати роль фінансового резерву державних та місцевих органів влади у випадку настання фінансових труднощів [2]

Відповідно до теоретичних досліджень, поняття «позабюджетні фонди» має різні підходи щодо визначення. Найбільш поширені є визначення, яке трактує позабюджетні фонди, як «державні цільові фонди, що є формою перерозподілу і використання фінансових ресурсів, залучених державою для фінансування суспільних потреб; фонди фінансових ресурсів цільового призначення, які використовуються для задоволення економічних і соціальних потреб держави, підприємницьких структур та окремих громадян; загальнодержавні фонди цільового призначення» Позабюджетні фонди регулюються відповідними законодавчими актами та відрізняються один від одного, перш за все, цілями використання, по-друге, правовим статусом, а також строком дії, обов'язковістю відрахувань, тощо. [3]

Так О.Д. Василик виокремлює їх у самостійну ланку фінансової системи України та стверджує, що позабюджетні фонди доповнюють державний бюджет, але мають строго цільове призначення, кошти яких не використовуються на інші цілі. [4].

Інший український фінансист Опарін В.М., поділяє цільові фонди на дві групи. Перша - постійні фонди, які створені з метою виконання окремих функцій держави, а саме соціальних. Друга група представляє тимчасові фонди, які створюються з метою швидкого вирішення актуальних проблем в державі. [5, с. 168]

Можна відмітити, що основними завданнями позабюджетних фондів є:
надання соціальних послуг населенню за рахунок виплат пенсій, допомог, субсидій;
фінансування соціальної інфраструктури держави та регіону;
фінансування та забезпечення природоохоронних заходів вплив на процес розвитку виробництва шляхом фінансування, субсидування, кредитування підприємств;

Основним джерелом фінансових ресурсів позабюджетних фондів, як і інших ланок державних фінансів, є національний дохід. Форми і методи мобілізації фінансових ресурсів до позабюджетних фондів залежать від умов господарювання економіки, методів акумулювання, та ряду факторів, які впливають на суму надходжень грошових коштів (стану економіки, рівня ВВП, політичної ситуації, рівня безробіття та інших чинників).[6]

Джерела надходжень фінансових ресурсів позабюджетних фондів можна об'єднати наступним чином: податки, збори та інші обов'язкові платежі; субсидії, позики з бюджетів різних рівнів; добровільні відрахування громадян; кошти, отримані в результаті ведення комерційної діяльності, не забороненої законодавством.

Найбільше поширення в Україні набули загальнодержавні соціальні позабюджетні фонди, які мають постійний характер. Відповідно до основних положень Закону України № 2464-VI від 08.07.2010 року "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" [7], основним джерелом формування фінансових ресурсів позабюджетних

фондів соціальної сфери є єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що представляє собою консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

На рис. 1. представлена схема перерозподілу єдиного соціального внеску між основними соціальними позабюджетними фондами України: Пенсійним фондом, Фондом державного соціального страхування на випадок безробіття; Фондом державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням та Фондом державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Так, відповідно до [8], Пенсійний фонд формує резерв коштів, який складається з резерву коштів для поточних потреб та резерв коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах. З метою збереження резерву та отримання доходу Пенсійний фонд може здійснювати інвестування коштів цього резерву. Резерв Пенсійного фонду створюється після забезпечення виплати пенсій та надання соціальних послуг. Крім резерву, Пенсійним фондом створюється накопичувальний фонд як цільовий позабюджетний фонд. Управління пенсійними активами Накопичувального фонду та резервом коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах здійснюється компаніями з управління активами.

Кошти накопичувальної системи пенсійного страхування та резерву для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах можуть використовуватися для інвестування з метою отримання інвестиційного доходу на користь учасників накопичувальної системи пенсійного страхування та Пенсійного фонду. Розміщення коштів Накопичувального фонду в активи може здійснюватися з урахуванням прибутковості та надійності інвестицій у разі необхідності інвестиційної підтримки вітчизняної економіки, розвитку її пріоритетних галузей, впровадження та розвитку сучасних технологій, створення нових робочих місць, реалізації інвестиційних проектів, у тому числі за державної підтримки. При цьому Кабінет Міністрів України передбачає заходи, спрямовані на захист інвестицій та забезпечення їх повернення, у тому числі відповідні державні гарантії [8].

На рис. 2 згруповані джерела фінансових ресурсів Пенсійного фонду України та напрями їх використання, де в умовах інноваційного розвитку найбільший інтерес становлять саме кошти резерву Пенсійного фонду, так як саме вони можуть стати фінансовим джерелом фінансування інновацій.

Таким чином, соціальні позабюджетні фонди можуть виступати як один з розпорядників фінансових ресурсів при консолідованому фінансуванні інноваційних проектів, якщо мають профіцит власного бюджету. Виходячи з того, що основана мета їх діяльності - забезпечення соціального захисту населення, то доцільно часткове фінансування інноваційних проектів, впровадження яких призводить до відповідних соціальних наслідків, тобто має місце соціальний ефект: збільшення робочих місць в регіоні, зростання доходів населення та зменшення рівня травматизму [9].

Економічними наслідками впровадження інноваційного проекту можуть бути:

- 1) збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів;
- 2) збільшення надходжень до позабюджетних фондів;
- 3) зниження витрат фонду сприяння зайнятості;
- 4) зниження витрат, пов'язаних з тимчасовою непрацездатністю [9].

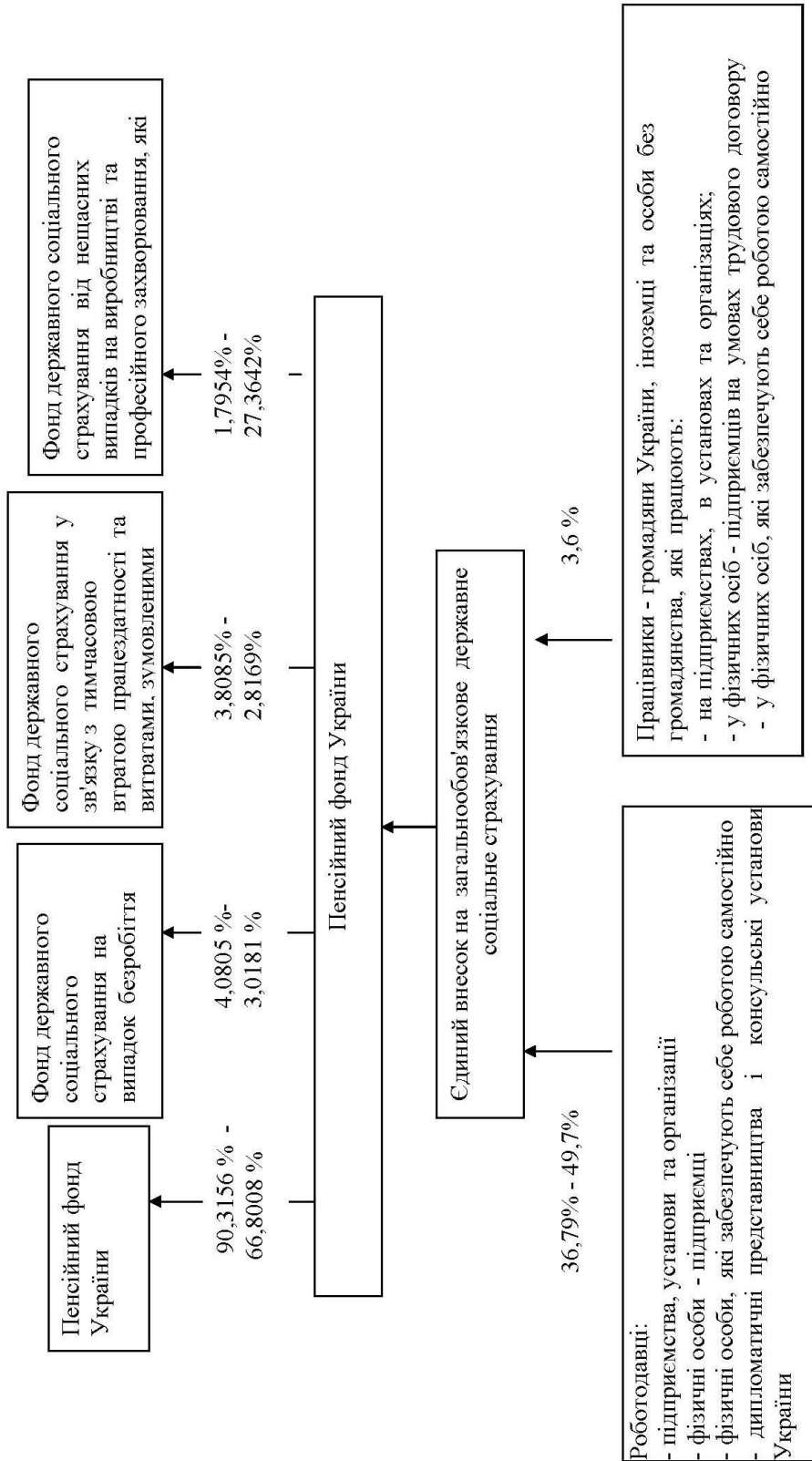
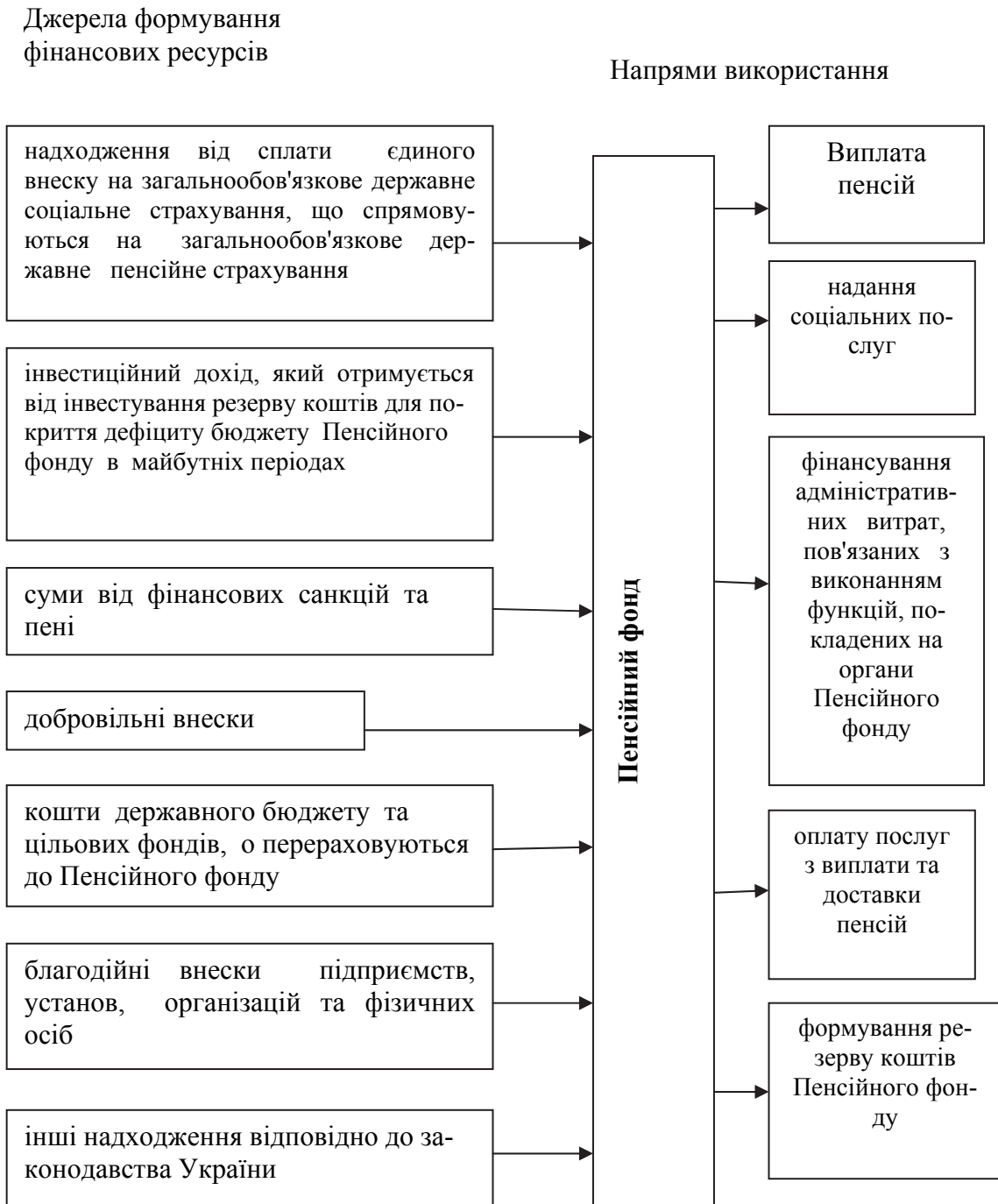
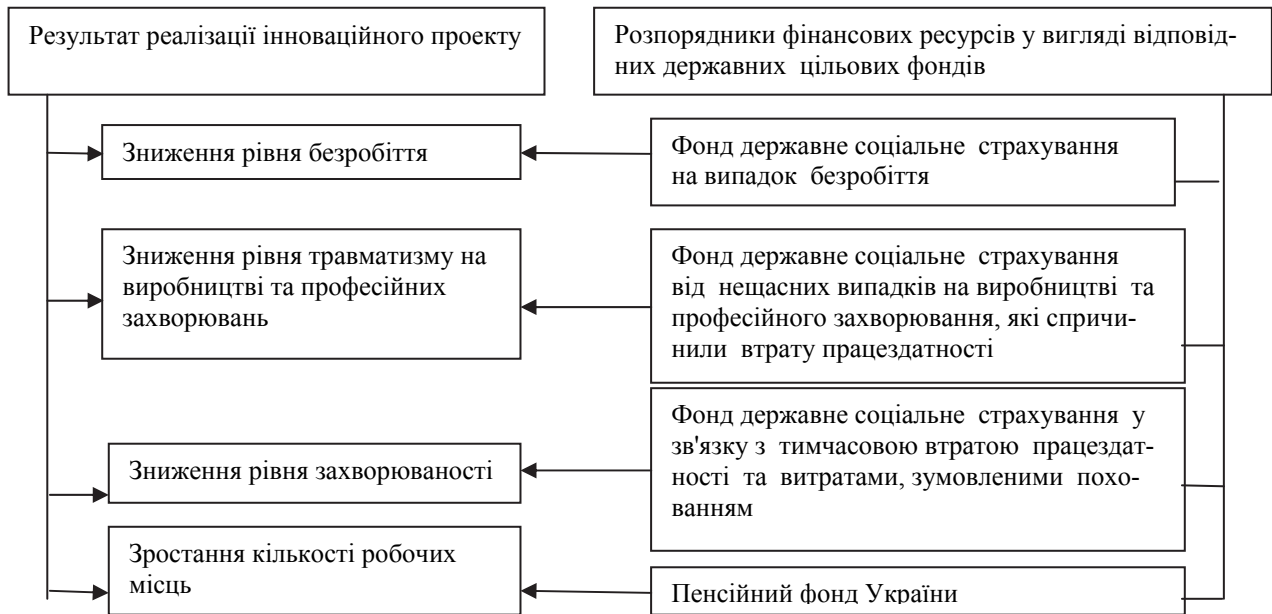

Рис. 1 Розподіл єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування між позабюджетними фондами України в залежності від класу професійного ризику виробництва відповідно до законодавства [7]

Рис. 2 Джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду [8]

Виходячи з перерахованих економічних наслідків соціального ефекту від впровадження інноваційного проекту, визначимо відповідні позабюджетні фонди, які можуть виступати розпорядниками фінансових ресурсів в умовах консолідованого фінансування проекту (рис. 3)

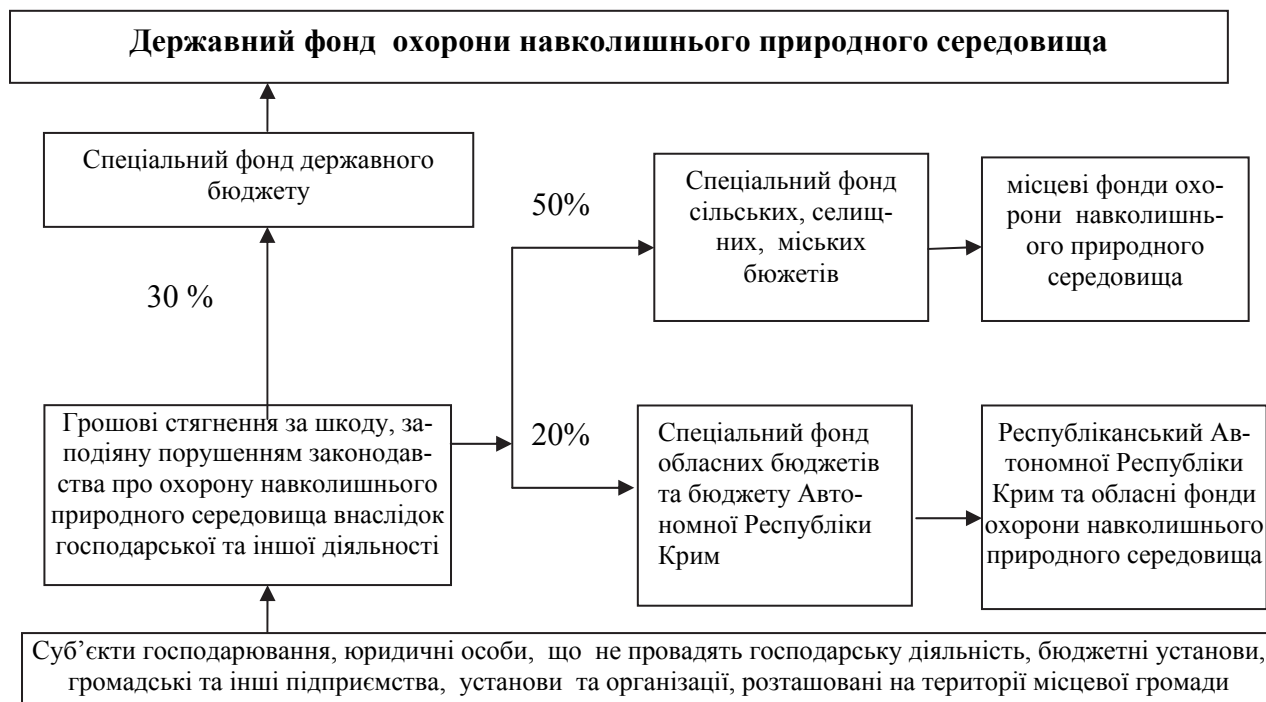
Рис. 3 – Взаємозв’язок результатів інноваційного проекту та фінансовими ресурсами відповідних позабюджетних фондів

Потребує окремої уваги й позабюджетні фонди, діяльність яких спрямована на інші цілі держави, к яким відноситься екологічний захист населення та природоохоронна діяльність. Головна мета створення в Україні позабюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища – це акумулювання фінансових ресурсів для подальшого фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів. Напрями використання фінансових ресурсів Фонду можливі в межах бюджетних програм, відповідно до кошторисів, затверджених Міністром екології та природних ресурсів за погодженням з Мінфіном [11].

На відміну від соціальних фондів, фінансові ресурси позабюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища в Україні можуть стати вагомим джерелом фінансування інноваційних проектів, які мають екологічну спрямованість або в результаті впровадження яких досягається відповідний екологічний ефект.

Джерела формування фінансових ресурсів та напрями їх використання державного фонду охорони навколишнього природного середовища відповідно до законодавства представлені на рис. 4-5.

Таким чином, в умовах інноваційного розвитку, інноваційні проекти, які при впровадженні мають екологічний ефект, виражений в зменшенні кількості викидів відходів у навколишнє середовище або у можливості безвідходного виробництва, можуть розраховувати на кошти Фонду охорони навколишнього природного середовища в рамках фінансування затверджених регіональних або навіть державних програм, які спрямовані на покращення екологічної ситуації. Тобто, одним з розпорядників фінансових ресурсів при консолідованому фінансуванні інноваційного проекту може виступати Фонд охорони навколишнього природного середовища відповідного рівня [9]. Але фінансування за рахунок коштів Фонду має ряд недоліків, які можна вирішити тільки відповідним змінами в законодавстві. До них відносяться: складність процедури отримання фінансування з фонду охорони навколишнього природного середовища, чітка відповідність інноваційного проекту до бюджетної екологічної програми, можливість затримок фінансування інноваційного проекту, можливість недоотримання фінансування інноваційного проекту за рахунок коштів фонду у випадку зупинення відповідної бюджетної програми.

Рис. 4 Розподіл надходжень екологічного податку та грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства між різними рівнями бюджетів згідно до Бюджетного кодексу України [10]

Рис. 5 Джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів фонду охорони навколишнього природного середовища [12]

Специфіка діяльності державних позабюджетних фондів на сьогодні не дозволяє повністю використовувати їх фінансовий потенціал як інструмент фінансування у сфері розвитку інновацій в державі та в регіоні. Розвиток фінансових відносин в інноваційній сфері та сфері позабюджетних фондів може розширюватися формами та методами фінансування державної та регіональної інноваційної політики шляхом пріоритетного розподілу коштів позабюджетних фондів на цілі інноваційного розвитку.

Підсумовуючи вище викладений матеріал, можна зробити висновок, що в сучасних умовах основними напрямками підтримки інноваційного розвитку регіонів позабюджетними фондами повинні стати:

- створення нормативних та економічних умов ефективного використання фінансового потенціалу позабюджетних фондів,
- збалансованість та раціональність розподілу фінансових ресурсів відповідних позабюджетних фондів;
- забезпечення фінансової підтримки впровадження інноваційного проекту на усіх етапах інноваційного циклу;
- проблемна орієнтованість на важливих напрямках розвитку відповідного регіону або держави при реалізації інноваційного проекту;
- створення умов для розвитку і залучення спонсорських та благодійних форм фінансової підтримки позабюджетних фондів;
- координація і узгодженість державних та регіональних органів влади, різних міністерств та відомств, а також органів управління позабюджетними фондами.

Подальше дослідження повинно бути спрямоване на удосконалення процесу формування фінансових ресурсів інноваційного розвитку регіону.

Література

1. Федотов Д. Ю. О формировании доходов внебюджетных фондов России / Д. Ю. Федотов // Финансы. - 2003. - №7. - С. 61-63.
2. Т. М. Дем'яненко Публічні фінансові ресурси як категорія фінансово-правових відносин / Фінансове право № 1 (11), 2010 с. 4-7
3. Фінанси: Підручник / За ред. С.І. Юрій, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611с.
4. Василик О. Д. Державні фінанси України: підручник / Василик О. Д., Павлюк К. В. - К.: ЦНЛ, 2004. - 608с.
5. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. Посібник. — 2-ге вид., доп. І перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с.
6. Бидик А.Г. Загальні проблеми формування централізованих фондів фінансових ресурсів / Інноваційна економіка Всеукраїнський науково-виробничий журнал № 1 2010 С.190-195
7. Закон України № 2464-VI від 08.07.2010 року "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування"
8. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» N 1058-IV від 9 липня 2003 року
9. Галушко О.С., Доценко О.Ю. Консолідоване фінансування інноваційного розвитку регіону - Економічний вісник НГУ - № 1- 2012 С. 12-19
10. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010
11. Гнатів О.Г. Роль екологічних фондів у сталому розвитку України/ Науковий вісник НЛТУ України Збірник науково-технічних праць, 2004, вип. 14.7 - С. 330 -332
12. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» N 1264-XII від 25 червня 1991 року

Рекомендовано до публікації:

д.е.н., проф. Ковальчуком К.Ф., 15.11.2012 р.

Надійшла до редакції:

16.10.2012 р.